

— підготовка до трудової діяльності, яка включає в себе формування таких якостей особистості, як готовність до праці, працелюбність, інтерес до праці, її суспільну мотивацію, вміння планувати, організовувати свій труд;

— створення психологічних передумов для пробудження інтересу до праці;

— формування у процесі праці знань про трудову діяльність, вироблення трудових вмінь і навичок.

Ці напрямки взаємопов'язані, оскільки труднощі оволодіння вміннями та навичками у сліпих дітей можуть привести до виникнення негативного ставлення у них до праці, а досягнення в цій галузі, навпаки, дають позитивний ефект.

Таким чином недоліки та своєрідності у розвитку особистості дитини при порушеннях зору піддаються корекції в процесі оволодіння нею відповідними до вікових можливостей видів діяльності при умові здійснення компенсаторно-корекційного підходу у розвитку самої діяльності.

Список використаних джерел

1. Акимущин В.М., Моргулис И.С. Трудовая реабилитация инвалидов по зрению. – К.: Вища школа, 1983. – 246 с.
2. Выготский Л.С. Принципы воспитания физически дефективных детей. Собр. соч. – Т. 5. – М.: Педагогика, 1983. – 456 с.
3. Синьова Є.П. Тифлопсихологія. – К.: Вища школа, 2008. – 246 с.
4. Солнцева Л.И. Введение в тифлопсихологию раннего дошкольного и школьного возраста. – М.: Владос, 1998. – 286 с.
5. Солнцева Л.И. Некоторые аспекты трудового воспитания слепых детей младшего школьного возраста // Дефектология. – 1973. – №1. – С. 23-25.

The article provides the current scientific data on age dynamics and peculiarities of activity in visual impairment in children. The analysis of the provisions of the development of scientific activity in visual impairment from age infant, and the effect of reducing activity in slabozorosti blindness and the nature of gaming, training and employment of the child.

Keywords: blindness, slabozorist, activity, game activities, educational, labor.

Отримано 18.09.2010 р.

УДК: 376.1:51

Н.С. Сухоніна

СПЕЦІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ СЕНСОРНО-ПЕРЦЕПТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛАБОЗОРИХ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ У ПІДГОТОВЧІЙ ПЕРІОД ВІВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ

В статті пропонується авторська модель формування сенсорно-перцептивної діяльності у слабозорих учнів у підготовчий період вивчення математики.

Ключові слова: зміст формування сенсорно-перцептивної діяльності; етапи формування сенсорно-перцептивної діяльності; корекційно-розвивальні вправи.

В статье предлагается авторская модель формирования сенсорно-перцептивной деятельности слабозрящих учащихся в подготовительный период изучения математики.

Ключевые слова: содержание формирования сенсорно-перцептивной деятельности; этапы формирования сенсорно-перцептивной деятельности; коррекционно-развивающие упражнения.

Сучасна теорія і практика виховання та навчання дітей з порушеннями зору значне місце відводить компенсації первинного дефекту. Зір не являється єдиною структурною одиницею чуттєвого пізнання, яка правильно відображає навколишній світ [4].

Багатьма дослідженнями [5 та ін.] доведено, що найбільш сильний компенсаторний ефект у сфері пізнавальної діяльності досягається при сумісному функціонуванні ушкодженого зору та збережених органів дотику, слуху, нюху, смаку тощо.

Низький рівень розвитку сенсорно-перцептивної діяльності у молодших школярів з порушеннями зору може бути переборений, якщо якомога раніше розпочати систематично здійснювати спеціально організований розвиток сенсорно-перцептивних дій у слабозорих учнів, враховуючи індивідуальні особливості їх фізичного та розумового розвитку. Інакше в подальшому це може негативно відбитися на загальному розвитку дитини, а також на розвитку її предметно-практичної діяльності. Найбільш продуктивно це можна здійснити в пропедевтичний період вивчення математики, засвоєння матеріалу якого передбачає широке використання сенсорних еталонів та предметно-практичної діяльності учнів. коли покращити ефективність та якість їх сенсорно-перцептивної діяльності. Це дозволить активізувати компенсаторні можливості слабозорих учнів в опануванні сенсорно-перцептивними діями, знизити негативний вплив вторинних відхилень на їх розвиток та підготувати до успішного вивчення курсу математики в цілому.

Виходячи з викладеного, ми виділили наступні **завдання формувального етапу дослідження:**

1. Визначити ефективні засоби розвитку та корекції у слабозорих учнів сенсорно-перцептивної діяльності на уроках математики в підготовчий період вивчення.
2. Апробувати їх у процесі спеціально організованого корекційного навчання.
3. Розробити організаційно-педагогічні умови активізації сенсорно-перцептивної діяльності молодших слабозорих школярів під час вивчення математики.

Для реалізації основної мети експериментальної частини дослідження нами було розроблено **модель розвитку сенсорно-перцептивної діяльності** (рис. 1) та зміст комплексу спеціальних корекційних вправ. Представлена модель складається з наступних взаємопов'язаних між собою структурних елементів: принципів, змісту, завдань та етапів формування сенсорно-перцептивної діяльності та його кінцевого результату.

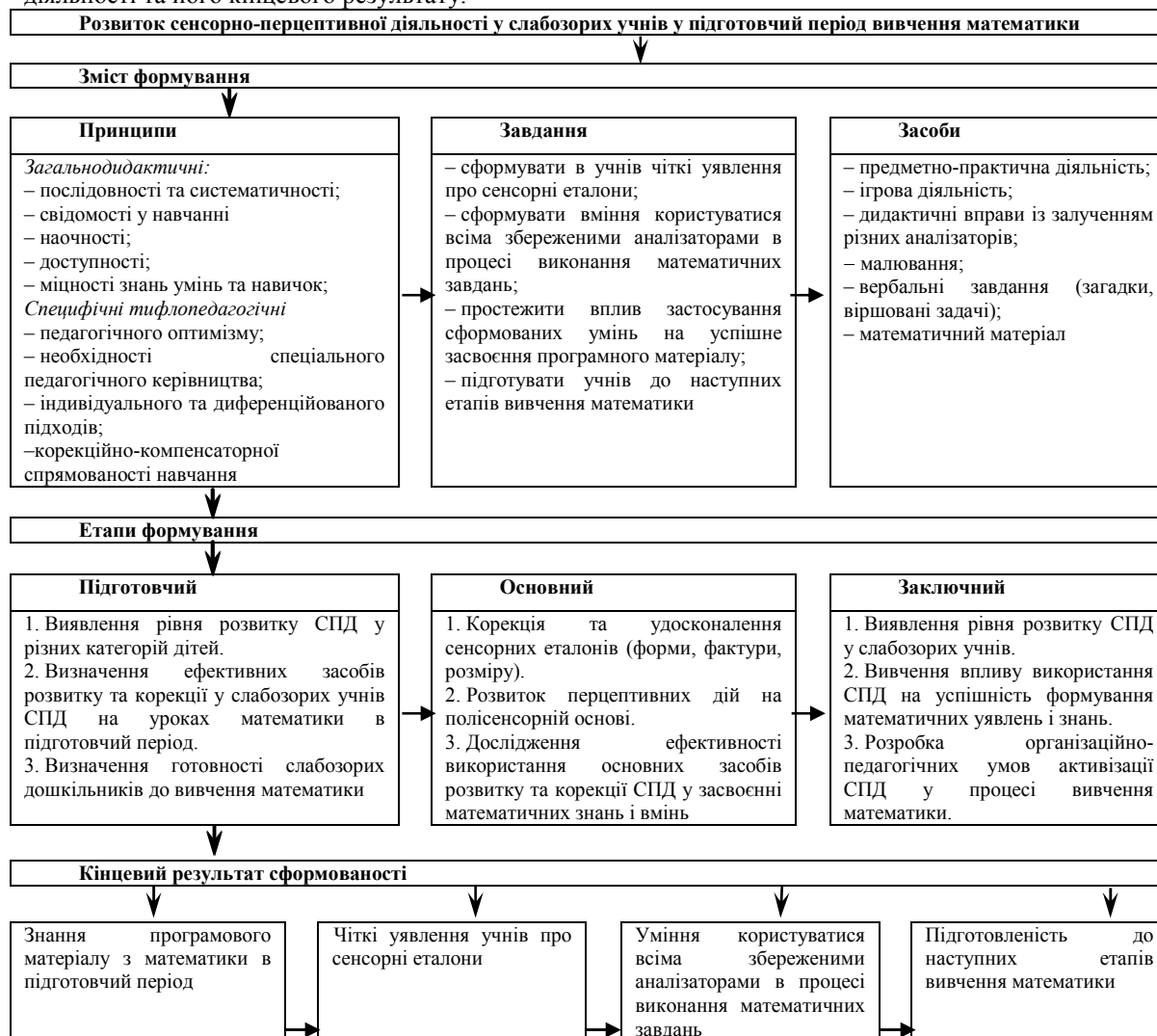

Рис.1 Модель формування сенсорно-перцептивної діяльності слабозорих учнів у підготовчий період вивчення математики

Розробка формувальної частини дослідження базувалась на загальнодидактичних принципах навчання, адаптованих до зорових можливостей дітей зі зниженим зором [6], та специфічних тифлопедагогічних **принципах** навчання та виховання дітей з порушеннями зору. У тифлодидактиці принципи навчання визначаються як “система найбільш загальних, істотних та стійких вимог, які визначають характер і особливості організації корекційно-освітнього процесу в спеціальних школах”.

При виборі першого завдання ми спиралися на теорію розвитку сприймання О.В. Запорожця щодо засвоєння дитиною системи сенсорних еталонів в ході перцептивного розвитку: якщо предметно-практична діяльність опосередковується за допомогою знарядєвих дій, мисленева – вербальних дій, то сенсорні еталони стають оперативними одиницями сприймання та опосередковують перцептивні дії дитини [3].

В нашому дослідженні ми також скористалися положенням, висунутим Л.А. Венгером [1], про застосування сенсорних еталонів в перцептивній дії за допомогою перцептивних операцій. Під останніми мається на увазі засоби випробування наявних еталонів та їх сполучуваність з властивостями, які досліджуються.

Наступним завданням було сформувати вміння користуватися всіма збереженими аналізаторами в процесі виконання математичних завдань.

Як стверджують дослідники [2 та ін.], математичний матеріал початкової школи має багато можливостей для корекції відхилень в розвитку дітей з порушенням зору та формуванні у них компенсаторних процесів. Це відбувається в під час залучення дітей до наступних видів діяльності: обстеження предметів; конструювання та малювання; моделювання; порівняння предметів (способами накладання, прикладання та ін.); лічба рухів; лічба на дотик, слух.

Більш успішне виконання перелічених видів діяльності можливе лише за умови залучення всіх збережених аналізаторів. Корекційний вплив буде передбачати формування сенсорного досвіду на основі різних способів та прийомів перцептивної діяльності.

Наступне завдання – простежити вплив застосування сформованих умінь на успішність засвоєння програмового матеріалу – було зумовлене результатами констатуючого дослідження.

Відомо, що порушення зору є причиною цілого ряду особливостей у психічному розвитку дітей, що, в свою чергу, відображається на засвоєнні ними математики. Тому її вивчення розпочинається з пропедевтичного періоду, зміст якого розрахований на удосконалення: умінь учнів орієнтуватися у великому та малому просторі (у класі, на парті, в зошиті); навичок оперування роздавальним матеріалом; організованих дій, виконуваних за завданням учителя.

Специфіка початкового курсу математики полягає в тому, що крім формування обчислювальних навичок, потрібно навчати учнів ряду практичних умінь. В перший рік навчання учні отримують знання під керівництвом вчителя. Це відбувається головним чином через предметно-практичну діяльність з використанням дидактичного матеріалу (лічильні палички, різні предмети для лічби, геометричні фігури тощо) і є базою для розвитку наочно-образного мислення [2].

Тому важливе значення при цьому приділяється предметно-практичній діяльності, яка виступає засобом компенсації ушкодженого зору та стає конкретним видом практики дитини. Предметно-практична діяльність сприяє засвоєнню учнями знань різного змісту та ступеня складності.

Останнім завданням було підготувати учнів до наступних етапів вивчення математики.

Реалізація цього завдання забезпечувалася успішністю формування у досліджуваних міцних уявлень про сенсорні еталони та перцептивних дій з предметами в процесі спеціально організованого навчання, результати якого позитивно впливали на засвоєння математичного матеріалу пропедевтичного періоду.

Арифметичний матеріал підготовчого періоду вивчення математики включає навички лічби, вміння називати та позначати числа від 1 до 10, додавати та віднімати у межах 5, розв’язувати прості арифметичні задачі на додавання та віднімання. Формування арифметичних навичок є важливою передумовою опанування математичними знаннями. Але дефіцит чуттєвого досвіду ускладнює розуміння будь-якого арифметичного матеріалу [2].

У результаті аналізу психолого-педагогічної літератури та констатуючого дослідження нами були виділені основні засоби розвитку сенсорно-перцептивної діяльності слабозорих молодших школярів в підготовчий період вивчення математики: *предметно-практична та ігрова діяльність, дидактичні вправи із залученням різних аналізаторів, малювання, вербальні завдання у вигляді загадок, віршованих задач, математичний матеріал*.

На основі сформульованих принципів, завдань та засобів нами були розроблені наступні **етапи** розвитку сенсорно-перцептивної діяльності у слабозорих молодших школярів: підготовчий, основний та заключний.

Підготовчий етап формувального експерименту передбачав наступні завдання: виявлення рівня розвитку сенсорно-перцептивної діяльності у різних категорій дітей; визначення ефективних засобів

розвитку та корекції у слабозорих учнів сенсорно-перцептивної діяльності на уроках математики в підготовчий період; визначення готовності слабозорих дошкільників до вивчення математики.

Для вивчення стану розвитку математичних уявлень та рівня сенсорної перцепції у слабозорих учнів нами був розроблений наступний зміст, наведений в таблиці 1.

Таблиця 1

Зміст вивчення стану розвитку в слабозорих учнів математичних уявлень та рівня сенсорної перцепції

Досліджувані параметри	Зміст виконуваних завдань	
	для дитини, яка відвідувала спеціальний дошкільний заклад	для дитини, яка не відвідувала спеціальний дошкільний заклад
1. Рівень знань про елементарні математичні уявлення	Самостійне називання геометричних фігур	Самостійне називання геометричних фігур. В разі виникнення утруднень продемонструвати фігури
	Самостійна побудова серійних рядів (від великого до маленького)	Самостійна побудова серійних рядів (від великого до маленького). В разі виникнення утруднень запропонувати показати та назвати найбільшу та найменшу фігури
	Самостійна лічба від 1 до 10; від 10 до 1	Самостійна лічба від 1 до 10; від 10 до 1. В разі виникнення утруднень запропонувати числа 1 – 10
2. Розвиток сенсорної перцепції		
Слухова перцепція	Самостійне малювання за словесною інструкцією	Самостійне малювання за словесною інструкцією. В разі виникнення утруднень запропонувати візуальний ряд
Дотикова перцепція	Самостійне порівняння предметів на основі дотикового сприймання	Самостійне порівняння предметів на основі дотикового сприймання. В разі виникнення утруднень запропонувати повторити такі прийоми, як накладання-прикладання, оцупування пальцями
Нюхова та смакова перцепція	При визначенні запаху та смаку предмета самостійно користуватися смаковим та нюховим аналізатором	При визначенні запаху та смаку предмета самостійно користуватися смаковим та нюховим аналізатором. При виникненні утруднень продемонструвати, за допомогою чого визначається смак та запах

Приступаючи до розробки спеціальних корекційно-розвивальних вправ, використовуючи математичний матеріал, ми керувалися такими науковими принципами їх побудови, як урахування вікових і психологічних особливостей слабозорих дітей, послідовність та концентричність їх застосування.

Розроблена нами методика експериментального навчання базувалася на програмі підготовчого курсу вивчення математики дітей зі зниженим зором, який включає наступні розділи:

1. Властивості та відношення предметів; розміщення предметів у просторі і на площині;
2. Лічба предметів; числа 1-10 та число 0; додавання та віднімання в межах 5;
3. Геометричні фігури.

За математичним змістом підготовчого періоду корекційно-розвивальні вправи були нами класифіковані на:

- вправи, спрямовані на формування сенсорних еталонів;
- вправи, спрямовані на розвиток арифметичних навичок;

За участю збережених аналізаторів усі вправи було розподілено за 2 групами:

I група. Зорово-дотикові:

- зорово-дотиково-нюхові;
- зорово-дотиково-смакові;

II група. Слухо-дотикові:

- слухо-дотиково-нюхові;
- слухо-дотиково-смакові;

Загалом було розроблено 60 вправ.

Як видно з класифікації, усі вправи включають дотиковий компонент. Це пояснюється, насамперед, першорядним значенням дотику в системі компенсації зорового дефекту та особливостями дотикового сприймання слабозорих дітей. Зір і дотик подібні за своїми психологічними механізмами і являють собою складне сенсорно-інтелектуальне утворення.

При розробці наочних посібників для експериментального навчання ми проаналізували вимоги використання їх в навчанні дітей з порушеннями зору, які були розроблені в свій час В.З. Деніскіною, Ю.О. Кулагінім, Р.В. Малих, О.М. Подколзіною, О.В. Соколовою, та скористалися деякими з них в своєму дослідженні. Серед них: забезпечення можливості для досить повного і точного сприймання за допомогою збережених органів чуття; використання наочного матеріалу різних видів (натурального – овочі, фрукти, предмети найближчого оточення; об'ємного – геометричні тіла, муляжі; дидактичні

іграшки); підготовленість учнів до розуміння інструкцій вчителя; проговорювання вчителем всіх дій з предметами, завчасне продумування словесних вказівок.

Основними завданнями *формування сенсорно-перцептивної діяльності* виявилися наступні завдання: корекція та вдосконалення сенсорних еталонів (форми, фактури, розміру); розвиток перцептивних дій на полісенсорній основі; дослідження ефективності використання основних засобів розвитку та корекції сенсорно-перцептивної діяльності у засвоєнні математичних знань і вмінь.

До завдань *заключного етапу формування* входило: виявлення рівня розвитку сенсорно-перцептивної діяльності у слабозорих учнів після спеціально організованого навчання, вивчення впливу використання сенсорно-перцептивної діяльності на успішність формування математичних уявлень і знань, а також розробка організаційно-педагогічних умов активізації сенсорно-перцептивної діяльності в процесі вивчення математики.

Кінцевий результат був спрямований на вироблення в учнів чітких уявлень про сенсорні еталони; вміння користуватися всіма збереженими аналізаторами в процесі виконання математичних завдань; засвоєння програмового матеріалу пропедевтичного періоду вивчення математики; підготовленості учнів до наступних етапів вивчення математики.

Список використаних джерел

1. Венгер Л.А. Воспитание сенсорной культуры ребенка от рождения до 6 лет: [для воспитателя дет. сада]. – М.: Просвещение, 1988. – 144 с.
2. Денискина В.З. Коррекционная направленность уроков математики в начальных классах школ для детей с нарушением зрения. – М.: АПК и ПРО, 2002. – 31 с.
3. Запорожец А.В. Развитие восприятия и деятельность // Восприятие и действие: симпозиум 30 XVIII междунар. психол. конгресса / Сост. А.В. Запорожец. – М.Изд-во Московского ун-та, 1966. – С. 35–44.
4. Литвак А.Г. Психология слепых и слабовидящих. – СПб.: КАРО, 2006. – 336 с.
5. Солнцева Л.И. Тифлопсихология детства. – М.: Полиграф-сервис, 2000. – 250 с.
6. Федоренко С.В. Тифлодидактика. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 144 с.

In the article the author model of forming of the sensory-perceptive activity by children with violations of sight in the intial period of study of mathematics.

Keywords: content of forming of the sensory-perceptive activity; stage of forming of the sensory-perceptive activity; corrections developing exercises.

Отримано 18.09.2010 р.

УДК 376-056.262.016:811.161.2

С.В. Федоренко

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СПЕЦІАЛЬНОЇ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

У статті розкрито етапи розвитку спеціальної методики навчання української мови дітей з порушеннями зору у зв'язку з розвитком загальної методики української мови та суспільно-політичним станом країни. Охарактеризовані перші та сучасні теоретичні і методичні праці зі спеціальної методики навчання мови сліпих та слабозорих.

Ключові слова: становлення, розвиток, спеціальна методика навчання мови, діти з порушеннями зору.

В статье раскрыты этапы развития специальной методики обучения украинскому языку детей с нарушениями зрения в связи с развитием общей методики украинского языка и общественно-политическим состоянием в стране. Охарактеризованы первые и современные теоретические и методические работы по специальной методике обучения языку слепых и слабовидящих.